

POLITIKA I KLIMATSKE PROMJENE¹⁴³

Engleski teoretičar Entoni Gidens je poznat po mnogim knjigama koje su veoma aktuelne jer se bave mnogim savremenim i relevantnim problemima.¹⁴⁴ Jedna od takvih se odnosi i na klimatske promjene koje sa sobom ne nose samo ekološke, nego i mnogobrojne druge rizike i opasnosti po čovječanstvo. Upravo, tim problemima se Gidens bavi u svojoj knjizi *Klimatske promene i politika*.¹⁴⁵

Prije nego što se osvrnemo na osnovne teze o klimatskim promjenama kao ekološkim problemima, najprije ćemo istaknuti da su ta Gidensova gledišta izvedena iz analize fenomena *globalizacije*.

Kada je u pitanju odnos prema globalizaciji, Gidens ističe da je globalizacija povezana sa tvrdnjom prema kojoj živimo u jednom svijetu, ali da nije lako odgovoriti na koji tačno način živimo, i da li je ta ideja uopšte validna. Ističe da rani mislioci imaju skoro potpuno suprotstavljena mišljenja o globalizaciji.

One teoretičare koji fenomen globalizacije dovode u pitanje Gidens naziva - *skepticima*. Prema njihovom mišljenju, priča o globalizaciji je samo – priča. Jer, kakve god koristi ona donosila i na kakva iskušenja i probleme nailazila, globalna ekonomija se mnogo ne razlikuje od one iz ranijih perioda, i stvari u svijetu se kreću kao i ranijih godina. Većina zemalja stiže samo mali dio svojih prihoda od spoljne trgovine; veliki dio ekonomske razmjene obavlja se između regiona i ona nije istinski raširena po čitavom svijetu. Tako, na primjer, zemlje Evropske Unije uglavnom međusobno trguju, a to važi i za ostale velike trgovinske blokove, poput azijsko-pacifičkog ili sjevernoameričkog. Skeptici se obično nalaze na poziciji političke ljevice, a naročito one stare. Naime, ako je sve ovo u suštini jedan mit, vlade i dalje mogu da kontrolišu ekonomski život, a socijalna država ostaje nedirnuta. Pojam globalizacije, smatraju skeptici,

¹⁴² Student na postdiplomskim studijima sociologije na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci.

¹⁴³ Kritički osvrt na knjigu: Gidens, E., *Klimatske promene i politika*, Klio, Beograd, 2010.

¹⁴⁴ Potpuniji prikaz Gidensovog djela, kao i biografsku skicu, vidjeti u: Ricer, Dž., *Savremena sociološka teorija i njeni klasični koreni*, Službeni glasnik, Beograd, 2009, str. 204-214, 270-277; Ritzer, G., *Savremena sociološka teorija*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997, str. 387-393, 396-399.

¹⁴⁵ O fenomenu globalnog zagrijavanja i klimatskim promjenama, kao i njihovim mogućim posljedicama, Gidens je i ranije pisao. Vidjeti u: Gidens, E., *Sociologija*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005, str. 636-641; Gidens, E., *Odbegli svet: kako globalizacija preoblikuje naše živote*, Stubovi kulture, Beograd, 2005, str. 55.

predstavlja ideologiju koju zastupaju pristalice slobodnog tržišta koji žele da ukinu sisteme socijalne pomoći i smanje državne izdatke. Ono što se dogodilo jeste, zapravo, povratak na stanje kakvo je u svijetu vladalo prije jednog vijeka. Krajem devetnaestog vijeka već je postojala otvorena globalna ekonomija u kojoj se naveliko trgovalo, uključujući i trgovinu valutama.

Postoje i drugačija gledišta, onih koje Gidens naziva - *radikalima*. Prema njihovom mišljenju, globalizacija ne samo da je veoma realna već se njene posljedice osjećaju svugdje. Ističu da je globalno tržište mnogo razvijenije u odnosu na ono i šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća, i da ono ne pridaje važnost državnim granicama. Najveći dio nekadašnje suverenosti su države izgubile baš zahvaljujući globalizaciji ekonomije, a i političari su izgubili najveći dio svoje sposobnosti da utiču na događaje. Zato i nije nikakvo iznenađenje što više niko ne poštuje političke lidere, niti se mnogo zanimaju za ono što imaju da kažu jer je okončana era država-nacija. Države su postale puke „fikcije“ (Omae).

Na kraju, Gidens postavlja pitanje *ko je u pravu u ovoj raspravi*, i smatra da su to - *radikali*. Jer, nivo svjetske trgovine je danas zaista mnogo veći nego ikada ranije, a obim u nju uključenih dobara i usluga znatno je širi, ali najveća razlika leži upravo u nivou protoka finansija i kapitala.¹⁴⁶

Procesi globalizacije zahvataju ekonomiju, politiku, tehnologije i kulturu; na njih je uticao razvoj sistema komunikacije, koji je započeo tek krajem šezdesetih godina dvadesetog vijeka. Sredinom devetnaestog vijeka, kada je Semjuel Morz električnim telegrafom poslao prvu poruku, tada je započela nova faza svjetske istorije. Do tada nikada ranije nije bilo moguće poslati poruku, a da neko ne otputuje nekuda da je odnese. Kasniji izum satelitskih komunikacija označio je ništa manje dramatičan raskid s tradicijom i prošlošću. Prvi komercijalni satelit lansiran je 1969. godine, a danas se u orbiti nalazi više od 200, i svaki prenosi ogromnu količinu informacija. Sada je po prvi put u istoriji moguća trenutna komunikacija s jedne na drugu stranu svijeta. I drugi vidovi elektronske komunikacije, sve integrisaniji sa satelitskim prenosom, takođe se ubrzano razvijaju posljednjih godina. Do kraja pedesetih godina prošlog vijeka nisu postojali transatlantski ni transpacički podvodni kablovi posebne namjene, a prvi koji su položeni prenosili su po manje od 100 glasovnih linija; današnji prenose po više od milion. Stotinu pedeset godina nakon Morzeovog izuma sistema tačkica i crtica (1999) je nestao sa svjetske scene i ukinut kao sredstvo pomorske komunikacije; zamijenjen je sistemom koji se oslanja na satelitsku tehnologiju, koja omogućava da se bilo koji brod u nevolji precizno locira. Trenutna elektronska komunikacija ne predstavlja samo način da se vijesti ili informacije prenose na brži način - njeno postojanje

¹⁴⁶ Gidens, E., *Odbegli svet: kako globalizacija preoblikuje naše živote*, Stubovi kulture, Beograd, 2005, str. 34-35.

mijenja život, kako bogatih, tako i siromašnih. Globalizacija ne dotiče samo velike sisteme nego utiče i na intimne i lične vidove naših života. Tako, na primjer, rasprave o porodičnim vrijednostima koje se odvijaju u mnogim zemljama samo naizgled djeluju da se nalaze izvan uticaja globalizacije, ali to nije tako. Pred našim očima se tradicionalni porodični sistemi mijenjaju i transformišu, a i nalaze se u krizi, prije svega zbog sve snažnijih zahtjeva žena za većom jednakošću. Nije poznato iz istorije da je postojalo neko društvo u kojem su žene bile približno jednake muškarcima. Upravo to predstavlja istinsku globalnu revoluciju u svakodnevnom životu, čije posljedice se osjećaju svuda u svijetu, u svim oblastima našeg života.¹⁴⁷

Globalizacija zahvata sva područja individualnog i društvenog života. Ona u sebe uključuje i promjene globalne klime čiji je uticaj na biosferu toliko evidentan da predstavlja i najveći rizik koji je izazvan ljudskim aktivnostima i antropogenim uticajima. Ekološki problemi su uočeni kada se priroda zbog sopstvene nemogućnosti samoregeneracije od posljedica čovjekovog djelovanja, negativno odrazila na cjelokupan život na zemlji, floru i faunu. Prema tome, danas je ugrožena povezanost čovjeka i prirode i taj se odnos mora promijeniti. „Ljudska društva zavise od mnogih resursa iz prirodnog sveta – kao, što su, vode, šume, životinjski i biljni svet. Oni se često nazivaju *resursima koji se mogu obnoviti*, jer u očuvanom ekosistemu vremenom sami sebe automatski zamenjuju. Međutim, ako se naruši ravnoteža u potrošnji tih resursa, javlja se opasnost od njihovog potpunog iscrpljivanja. Postoje izvesni dokazi da može doći do ovakvog procesa. Pogoršanje stanja u kojem se nalaze obnovljivi resursi zadaje veliku brigu mnogim ekolozima“.¹⁴⁸ Gidens decidno napominje da mogućnost ekološke katastrofe nije danas baš tako neposredna kao što su to rizici od velikog rata, ali da su po svojim implikacijama „jednako uznemiravajuća“, jer „dugoročno, teško, nepopravljivo oštećenje prirodnog okruženja možda se već i dogodilo“ i radi se o takvim „pojavama kojih mi još nismo svesni“.¹⁴⁹

Knjiga *Klimatske promene i politika* (koja predstavlja „ishod“ autorovog učestvovanja u projektu za „proučavanje globalnog upravljanja“) je podijeljena u devet poglavlja i, pored uvodnog dijela, sadrži i dijelove koji se odnose na pogovor, bibliografiju i indeks. Treba napomenuti da se knjiga ne bavi samo problemom klimatskih promjena, nego i drugim problemima povezanim sa klimatskim promjenama (politikom, državom i državama, civilnim društvom, društvenim pokretima, ekonomijom, tehnologijom). Kao što i sam autor ističe „ovo nije knjiga o klimatskim promenama već o politici u vezi sa klimatskim promenama“.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Isto, str. 37-39.

¹⁴⁸ Giddens, E., *Sociologija*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005, str. 632.

¹⁴⁹ Gidens, E., *Posljedice modernosti*, Filip Višnjić, Beograd, 1998, str. 164.

¹⁵⁰ Gidens, E., *Klimatske promene i politika*, Klio, Beograd, 2010, str. 25.

Međuvladin panel o klimatskim promjenama UN (*International Panel of Climate Change - IPCC*) navodi procjenu posljedica klimatskih promjena do kraja ovog vijeka u šest scenarija. Čak najpovoljniji scenario ne donosi dobro. Prema njemu bi predviđeno zagrijavanje iznosilo od 1,1- 2,9 stepeni celzijusovih. To bi značilo da bi do kraja ovog vijeka nivo vode u okeanima bio podignut od 18-38 centimetara. Ali, ako bi se nastavio trend sadašnjeg nivoa potrošnje nafte, uglja i plina (koji dovodi do visokog nivoa privrednog rasta) – temperatura bi bila viša za 6 stepeni celzijusovih. Tada bi nivo vode u okeanima bio povećan između 26 i 50 centimetara. Ipak, „najvjerovatniji scenario“, u okviru sadašnjeg korištenja fosilnih goriva i energetskih izvora, a uz kontrolisan rast stanovništva, je takođe zabrinjavajući jer pokazuje povećanje temperature za 4 stepena celzijusa, a povećanje nivoa vode u okeanima za 48 centimetara. Povećanje globalne temperature imalo bi za posledicu povećanje broja i veličine ledničkih jezera, brže topljenje „vječnog“ snijega i leda i znatne promjene u ekosistemima Arktika i Antarktika, veće i brže lomljenje glečera, bujanje rijeka i kretanje nekih biljnih i životinjskih vrsta prema polovima. Takođe, povećanje nivo okeanskih voda bi poplavio i potopio priobalne gradove što bi dovelo do velikih nestašica i migracija te mogućih sukoba i – ratova.¹⁵¹

Na drugom mjestu Gidens ističe da su istraživanja pokazala uzlaznu liniju u povećanju temperature površine zemlje od kraja XIX. vijeka. Napominje da od deset najtoplijih godina, čak ih je sedam bilo u 90 - im godinama XX. vijeka i da je 1998. bila najtoplija. Moguće *posljedice globalnog zagrijavanja* će biti razorne, a mogući štetni uticaji ogromni.

Jedan od takvih štetnih uticaja bi se odnosio na *podizanje nivoa mora*. Globalno zagrijavanje će dovesti do otapanja polarnih lednika te zagrijavanja i širenja okeana. Nivo mora bi se podigao a gradovi u blizini morskih obala bi bili poplavljeni. Ako bi se nivo mora podigao za 1 metar, Bangladeš bi izgubio 17%, Egipat 12%, a Holandija 6% svojih teritorija.

Drugi mogući štetni uticaj bi se odnosio na *pretvaranje plodnog tla u pustinjsko*: globalno zagrijavanje bi pretvorilo mnoga plodna tla u pustinjska.

Treći štetni uticaj bi se odnosio na *širenje zaraznih bolesti*. Globalno zagrijavanje bi omogućilo nekim organizmima, komarcima posebno, da prenose i šire zarazne bolesti (malarija, žuta groznica) i u zemljama koje ih nisu imale. Ako bi temperatura porasla za 3-5 stepeni celzijusovih, tada bi se broj oboljelih od malarije povećao i do 80 miliona godišnje.

Četvrti mogući štetni uticaj bi se odnosio na *loše žetve*: globalno zagrijavanje bi dovelo i do pada poljoprivrednih prinosa i egzistencijalne ugroženosti u većini najsiromašnijih zemalja (jugoistočne Azije, Afrike, Latinske Amerike).

¹⁵¹ *Isto*, str. 31-32.

Peti mogući štetni uticaj bi se odnosio na *promjene klimatskih obrazaca*. Iako relativno stabilni hiljadama godina, pod uticajem globalnog zagrijavanja bi se klimatski obrasci mogli poremetiti pod uticajem suša, oluja, uragana, poplava.¹⁵²

Govoreći o problemima koji sobom nose scenariji o klimatskim promjenama, Gidens ističe da postoje dva pravca ili pristupa: skeptički i optimistički.

U manjinski pravac spadaju *skeptici*. Oni smatraju da globalno zagrijavanje ne predstavlja posljedicu antropogenog djelovanja ljudskih aktivnosti i da porast temperature i nije ništa novo. Geolozi tvrde da su u posljednjih hiljadupetstotina godina klimatske promjene rezultat uticaja mijenjanja položaja sunčanih pjega, i da se upravo sada nalazimo u fazi zagrijavanja. Ali, već nakon ove faze slijedi faza ledenog doba, odnosno nakon relativno blage klime u kojoj sada živimo nastupa ledeno doba, i to je ono što bi, prema mišljenju skeptika, trebalo da nas zabrinjava.

Skeptici smatraju da se trenutno klimatskim promjenama kao *riziku* pogrešno pridaje veći značaj u odnosu na značajnije probleme koji predstavljaju veće rizike, kao što su: siromaštvo, sida i nuklearno naoružanje. Govoreći o rizicima i odbacujući priču o globalnom zagrijavanju, skeptici ističu da živimo u „dobu strahovanja“ među kojima se navode i ti rizici klimatskih promjena. Zapravo, mi živimo u „novom dobu predrasuda“ koje snažno podsjeća na „masovne panike u prošlosti“ kao što su nekada bile one u vezi sa lovom na vještice. Strahovi i strahovanja su dio našeg svakodnevnog života u okviru kojeg nas straše „tajanstvenim i smrtonosnim“ virusima i bakterijama koje se nalaze svugdje, otrovnim supstancama koje se nalaze u našim kućama, na radnim mjestima i u prirodi, a vrhunac takvih strahovanja se odnosi na strah od globalnog zagrijavanja. Bez obzira na to što se smatra da nakon globalnog zagrijavanja slijedi ledeno doba, ipak ovo, pod uticajem čovjekovih aktivnosti, globalno zagrijavanje i otopljanje, ne predstavljaju jedinu opasnost ljudskog porijekla. One druge se odnose na nuklearno naoružanje, sidu, krizu ishrane i siromaštvo, tako da postoje gledišta da je XXI. vijek „naš posljednji vijek“, i da kao ljudski rod, nećemo preživjeti dvadesetprvi vijek zbog velikih opasnosti koje je čovjek napravio pretjeranim miješanjem „u stvari prirode“.¹⁵³

Drugom pravcu razmišljanja pripadaju – *optimisti*. Oni odbacuju „priču“ o „sudnjem danu“ smatrajući da smo previše obuzeti bezbjednošću i da zato u svemu vidimo prijetnje što nas dovodi do briga i strahova, strijepnji i nemoći. Upravo su gledišta o klimatskim promjenama razlog našeg iracionalnog pesimizma i strahovanja što je besmisleno jer „nikad nije postojao bolji trenutak za život“ (Gardner).

¹⁵² Giddens, E., *Sociologija*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2005, str. 637-638.

¹⁵³ Gidens, E., *Klimatske promene i politika*, Klio, Beograd, 2010, str. 40.

Navodeći dva pristupa o klimatskim promjenama Gidens je skloniji da prihvati stav optimista i u tom smislu je i objavio ovu knjigu. „Političko upravljanje rizicima ide opasnim putem između stvaranja panike i smirivanja. Smatram da priče o sudnjem danu ne treba da shvatamo doslovno. Pre bi trebalo da na njih gledamo kao na upozorenja. One govore o tome šta bi moglo da krene nizbrdo ako ne pazimo i ne preduzimamo odgovarajuće mere“.¹⁵⁴

Koje su to mjere i koje su to institucije koje treba da preduzimaju te mjere kako stvari ne bi krenule „nizbrdo“?

Ono što je karakteristično za ogromnu većinu stanovništva Planete jeste nedostatak *ekološke svijesti* o klimatskim promjenama i drugim ekološkim problemima. Samo mali broj shvata o kakvim se prijetnjama i rizicima radi s obzirom na posljedice koje se javljaju kao rezultat razvoja industrijske proizvodnje koja izbacuje gasove koji stvaraju efekat *staklene bašte* a koji dovodi do povećanja temperature na Zemlji. Taj problem u budućnosti može da stvori još i veće probleme kojih ogromna većina nije ni svjesna i zato i ništa i ne čini kako bi promjenom svojih navika u svakodnevnom životu umanjili opasnosti koje nam klimatske promjene prijetu.

Danas *političari* sve više postaju svjesni postojanja ekoloških problema a i ovih vezanih za klimatske promjene. Tako su Ujedinjene nacije organizovale pregovore o ograničavanju globalnog zagrijavanja (1992. u Riju, 1997. u Kjotu, 2007. na Baliu, 2010.).

Gidens ističe da *politika* preuzima najveću odgovornost za kontrolu emisije gasova koji dovode do klimatskih promjena. Pored političara i politike ne mogu se mimoići ni institucije parlamentarne demokratije kao što su *građansko društvo* i *država* koji će morati saradivati sa drugim ustanovama i tijelima, ali i sa „drugim zemljama i međunarodnim organizacijama“.¹⁵⁵

Svakako tu treba pomenuti i *pokret zelenih* koji je zaslužan što je problem klimatskih promjena ušao u prostor političkog razmišljanja i odlučivanja. Pored njega, značajnu ulogu u razmatranju i rješavanju problema klimatskih promjena imaju: *javno mnjenje, političke partije, kompanije, nevladine organizacije* i *građani*. U nastojanju da se pronađu novi oblici saradnje, kao i nove tehnologije, neophodna je bilateralna i multilateralna saradnja jer „sudnji dan nije više religijski pojam, trenutak polaganja duhovnih računa, već nešto što u našem društvu i ekonomiji predstoji“. I zato, ukoliko se ne stave pod kontrolu, klimatske promene mogu da izazovu ogromne ljudske patnje.¹⁵⁶

Knjiga *Klimatske promene i politika* je podsticajna jer u mnogim stihijskim procesima globalizacije nudi neka racionalna rješenja ekoloških problema koji ugrožavaju život na Zemlji. U tom smislu autor i završava tekst knjige na slijedeći način: „Mnogo toga se može uraditi na smanjivanju emisija štetnih

¹⁵⁴ Gidens, E., *Isto*, str. 46.

¹⁵⁵ *Isto*, str. 14.

¹⁵⁶ *Isto*, str. 271.

gasova bez dodatnih troškova. Ali oblast tehnologije je najznačajnija oblast u kojoj važi načelo da nam nagli kvantitativni porast moći koji je prouzrokovao opasnosti kojima smo izloženi može pomoći da se suočimo s njima. Novo mračno doba, novo doba prosvećenosti, ili možda zbunjujuća mešavina oba ta doba – šta nam predstoji? Ta treća mogućnost je, po svoj prilici, najverovatnija. U toj situaciji moramo gajiti nadu da će na toj vagi prevagnuti strana doba prosvećenosti¹⁵⁷.

Iako su, zbog ekoloških rizika, neki ekološki teoretičari razvili čudnu odbojnost prema nauci, ipak bez racionalnog i naučnog mišljenja se ne može doći do pravih rješenja ekoloških problema. U tom smislu je nastala ova knjiga u kojoj Gidens u jednom širem kontekstu razmatra fenomen klimatskih promjena.

Industrijska civilizacija se razlikuje od ranijih civilizacija. Ranije su (npr. civilizacija drevne Kine, Rima) bile *regionalne* i domet njihovog uticaja je bio ograničen na jedan dio svijeta. Te su civilizacije koristile neorganske izvore energije (vodu, vjetar) i njihov uticaj na prirodni svijet se uglavnom odnosio na promjenu izgleda zemljišnih površina.

Naša, industrijska civilizacija je *globalna*. Ona, takođe, koristi neorganske izvore energije koji su modernoj industriji omogućili i dali moć koju nisu poznavale ranije tehnologije.

Filozofi prosvjetiteljstva su mislili da je posjedovanje moći bezopasno pa je i Marks na tom tragu izjavio da „ljudska bića sebi prave jedino one probleme koje mogu da riješe“. Međutim, postoje i oni teoretičari koji smatraju da se sa industrijom razvija nova moć koja je potpuno destruktivna.

Ta rasprava između *optimista* i *pesimista* još uvijek traje. Doista, tehnološke inovacije se stalno razvijaju u čovjekovoj želji da se oslobodi zavisnost od fosilnih goriva kako bi se umanjili ekološki problemi. Što će se desiti: novo mračno doba ili novo doba prosvijećenosti? Ili mješavina oba ta doba? Ova treća mogućnost je najverovatnija i u takvoj situaciji se mora gajiti nada da će ipak „prevagnuti strana doba prosvijećenosti“.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Isto, str. 273.

¹⁵⁸ Isto, str. 270, 273.